

הרב חיים דרוקמן

מצות הקהל – תורה לעם ישראל במדינתו

ראשי פרקים

- א. מצות כתיבת ספר תורה
- ב. מצות הקהל
- ג. שייכות התורה לכלל ישראל
- ד. תורת המדינה בארץ ישראל

שתי המצוות האחרונות המופיעות בתורה הן מצות הקהל ומצות כתיבת ספר תורה. במנין המצוות של ספר החינוך, הקהל היא מצוה תריב, וכתובת ספר תורה היא מצוה תריג.

א. מצות כתיבת ספר תורה

דברים לא, יט: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם". מה עניינה של מצות כתיבת ספר תורה? בתמציתיות ניתן לומר שמגמת המצוה היא שנוכל ללמוד את התורה ולקיים אותה. כאשר התורה כתובה ונמצאת בידינו ניתן ללמוד אותה ולקיים את מה שכתוב בה. התורה לא ניתנה רק לדור המדבר אלא לכלל ישראל. כדי שהתורה תגיע לעם ישראל שבכל הדורות נצטוונו על כתיבת ספר תורה. כך מועברת התורה מדור לדור, ויש אפשרות ללמוד אותה ולקיים את מצוותיה. לאור דברים אלה מתבארים דברי הרא"ש הלכות ספר תורה סימן א:

ואומר אני, דודאי מצוה גדולה היא לכתוב ספר תורה... וזהו בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל האידנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים – מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושים להגות בהן הוא ובניו. כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, כדכתיב: 'ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם'. ועל ידי הגמרא והפירושים ידע

הרב חיים דרוקמן

פירוש המצות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם...

הרא"ש קובע שמצות כתיבת ספר תורה בימינו מתקיימת כאשר יהודי קונה חומשים, משניות וגמרות. כיון שמגמת מצות כתיבת ספר תורה היא שיהודי ילמד את התורה, הרי שכיום כאשר אנו לומדים מתוך חומשים, משניות, גמרות ופירושיהם - אנו מקיימים את המצוה ברכישתם. גם מקומה של מצות ספר תורה בסוף תרי"ג מצוות מובנת - הכתיבה נועדה לכך שנוכל ללמוד את כל המצוות הקודמות.

ב. מצות הקהל

דברים לא, י-יב:

ויצו משה אותם לאמר. מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסכות. בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת.

פעם בשבע שנים ישנה מצוה מיוחדת להקהיל את עם ישראל כולו - אנשים, נשים וטף. במעמד זה של כלל ישראל קוראים את התורה. הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א מציין שאין המדובר בקריאת כל התורה כולה, אלא רק כמה פרשיות ממנה:

ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצוות, ומחזקות ידיהם בדת האמת.

לאמיתו של דבר מעמד הקהל הוא מעמד הר סיני מחודש. במעמד זה ישנה התחדשות של מעמד הר סיני. נקודה זו כמעט מפורשת בדברי הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ו:

...חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה, כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים, שיודעים

מצות הקהל - תורה לעם ישראל במדינתו

כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה... ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה, ומפי הגבורה שומעה.

מתוכן דבריו ומאופן ניסוחם עולה, שמעמד הקהל הוא בעצם מעמד הר סיני מחודש.

ג. שייכות התורה לכלל ישראל

כאמור, התורה מצוה: "תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". היינו מצפים שאת התורה יקרא הכהן הגדול או הרב הראשי, אבל, להפתעתנו, מי שמצווה לקרוא מן התורה באזני העם - הוא דוקא המלך! כך מפורש בדברי הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ג-ו: "והמלך הוא שיקרא באזניהם... שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל".

עניין קריאת התורה ע"י המלך בא לידי ביטוי באופן מיוחד בלשון המשנה בסוטה פ"ז מ"ה, הקוראת לפסוקי הקהל - 'פרשת המלך'. בדברי הרמב"ם מודגש גם עניינו של המלך להיות שליח להשמיע את דברי ה'.

כאשר המלך מביא את דבר האל לכל העם, נמצאים בתוכם גם תלמידי חכמים שמשתתפים ומקשיבים. במעמד הקהל, כמו במתן תורה בהר סיני, נמצא עם ישראל כולו - אנשים, נשים וטף. מצות הקהל באה להדגיש שהתורה ניתנה לכלל ישראל. התורה אינה שייכת רק ליחידים, למגזר כלשהוא או למיוחסים שבעם. התורה שייכת לכלל ישראל. "אשר בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו" (מתוך ברכות התורה) - התורה ניתנה לכלל ישראל, כשם שבחירת ישראל מבין העמים היא בחירה בכלל ישראל, ולא ביחיד סגולה שבו.

החינוך במצוה תריב כותב: "ונוהגת מצוה זו בזמן שישראל על אדמתם". מצות הקהל נוהגת כאשר קיימת מלכות ישראל, שענינה הוא להשמיע את עיקרי התורה לעם. רק כאשר עם ישראל כולו יושב בארצו כעם ריבוני - יכולה התורה להתגשם בשלמות.¹

1. מצוות רבות אינן חלות אלא כשכל ישראל יושבים על אדמתם, כגון: חלה וחינוך מצוה שפה); תרומה (חינוך מצוה עב); יובל (חינוך מצוה שלא), ועוד.

הרב חיים דרוקמן

דבר זה מקבל ביטוי במגילת איכה, בפסוקים המתארים את חורבן ירושלים: "מלכה ושריה בגוים אין תורה" (איכה ב, ט). חז"ל באיכה רבה ב, יג (ד"ה טבעו בארץ), מוצאים קשר בין החלקים השונים של תיאור החורבן. אין כאן תיאור של החורבן המדיני ושל החורבן הרוחני בנפרד זה מזה, אלא יש קשר ביניהם: "מלכה ושריה בגוים"? אם כך - "אין תורה". כאשר עם ישראל בגלות ומלכות ישראל איננה - זהו מצב של "אין תורה". דברים אלו מפורשים בדבר הספרי דברים פר' עקב לד בהקשר לפסוק זה: "...מכאן שהתורה בארץ ישראל". כך אומרת גם הגמרא בחגיגה ה ע"ב:

כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה.

עצם הגלות היא ביטול תורה. התורה השלמה יכולה להתגשם אך ורק כשעם ישראל כולו חי בארצו. גם כאשר יהודים חיים בגולה, לומדים תורה ומקיימים מצוותיה, יש כאן בחינה מסוימת של ביטול תורה.

משל למה הדבר דומה? לקבוצת אנשים שבאה להיפגש עם אדם גדול בפעם הראשונה בחייהם. לאחר שיצאו מן הפגישה אמר להם אדם אחר, שרגיל להיות אצל אותו גדול ומכיר אותו היטב, ש'הפעם זה לא היה הוא'. כוונתו היא, שאותו גדול לא היה עירני כמו תמיד, לא שפע כדרכו וכד'. כך גם בענייננו: אם התורה אינה מתגשמת בשלמותה, אינה מאירה במלוא אורה ואינה מתגלה בכל תפארתה - 'זאת לא היא' - זה ביטול תורה. הייעוד של עם ישראל הוא: 'זאתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש' (שמות יט, ו). המיוחד שבעם ישראל מתגלה רק באופן ממלכתי, ולא ע"י יחידי סגולה. רק כאשר עם ישראל כולו, על כל רבדיו וגוונים, עוסק בכל תחומי חיים וחי בארצו כעם ריבוני - רק אז מתגלה יחודו. כאשר חייו של עם שלם מוארים באור תורה, והוא חי את חייו מתוך קדושה וטהרה - מתגלה קידוש השם הגדול ביותר.

בגלות - אין התורה יכולה להתקיים בשלמות, והעם אינו יכול למלא את יעודו. הימצאות עם ישראל בגלות היא עיכוב של קיום התורה בשלמות. גם תלמידי חכמים הנמצאים בגלות מעכבים את קיום התורה בשלמות. לעומת זאת, כל יהודי שעולה לארץ מקרב את היום בו נוכל לקיים את התורה בשלמות.

ד. תורת המדינה בארץ ישראל

דרשו חז"ל בבראשית רבה פרשה טז (ד"ה והנהר הרביעי):

"וזהב הארץ ההיא טוב" (בראשית ב, יב) - מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל, ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל.

הרב קוק זצ"ל באורות התורה יג, ג מורה לנו את ייחודה של תורת ארץ ישראל:

...תורת חוץ לארץ עוסקת בתקון הנפש הפרטית, בדאגתה לחומריותה ורוחניותה, לזיכוכה והתעלותה בחיי שעה וחיי עולם, אבל רק בתור נפש פרטית. לא כן תורת ארץ ישראל. היא דואגת תמיד בעד הכלל, בעד כללות נשמת האומה כולה...

תורת ארץ ישראל היא התורה בשלמותה, שכן אין היא מתייחסת רק לחיי הפרט אלא לחיי הכלל כולו. היא מדריכה את היחיד ואת הציבור. ומאירה את כל תחומי החיים של הפרט ושל הכלל.

יש חיבור בין תורה ומלכות. אצל הגויים קיימת הפרדה מכוונת בין דת ומדינה: 'יהי לאלהים - אשר לאלהים, יהי לקיסר - אשר לקיסר'. אצלנו אין מצב שבו התורה שייכת לכהן הגדול, והמלכות למלך. להיפך - יש חיבור בין תורה ומלכות.

לכן, מי שקורא את התורה במעמד הקהל הוא המלך, המייצג כאן את העם.² קריאת התורה על ידי המלך מבטאת את שייכות התורה לכלל ישראל.

אמנם, התורה היא של עם ישראל - 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו', אבל עניינה של התורה שייך לאנושות כולה ולכל העולם. יעודו של עם ישראל הוא להביא לכך ש"כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"

2. אברבנאל בדברים לא, ט ד"ה 'הנה': "לפי שהמלך הוא נפש כללית לעם". ע"פ זה מבוארים דברי הירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) לפיהם, שלשה נמחלים להם עוונותיהם: גר, חתן ונשיא. גר הוא כתינוק שנולד. חתן הוא אדם חדש שכן רק כעת הוא שלם. נשיא הפך מאדם פרטי לאדם כללי. ולכן 'מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול' (קדושין לב ע"ב) כי כבודו אינו שלו אלא של הכלל כולו.

הרב חיים דרוקמן

(ישעיה ב, ג). יעודו של עם ישראל הוא להשמיע את דבר ה' בעולם. מדינה שבה תורה ומלכות מחוברים היא קידוש השם הגדול ביותר.

מצות הקהל, אם כן, מבליטה את עצם מהותה של התורה. היא באה לבטא שהתורה שייכת לכלל ישראל, למדינת ישראל ולמלכות ישראל. מיד לאחר מצות הקהל מצוה התורה על כתיבת ספר תורה. עניינה של מצוה זו הוא לימוד התורה וקיום מצוותיה על ידי כל אחד מישראל. מתוך מצות הקהל, שמבטאת את שייכות התורה לכלל ישראל, מגיע לימוד התורה הפרטי וקיום מצוות התורה על ידי כל אחד ואחד מאתנו.

מתוך דברים אלו מתברר, שמי שמדבר על הפרדת התורה מן המדינה, גם אם הוא עצמו שומר תורה ומצוות באופן פרטי, אינו תופס את המהות האמיתית של תורת ישראל. אנחנו שומעים לא פעם על הרצון 'להפריד את הדת מן המדינה'. תורת ארץ ישראל איננה תורה של יחידים, היא שייכת לכלל ישראל. תורת חוץ לארץ היא תורה של פרטים, ודיבורים כאלו הם המשך הגישה הגלותית. תורת ארץ ישראל היא תורת מדינת ישראל. תורה זו מדברת על תורה ומדינה, שבאחדותן נוצרת שלמות.

רק מתוך תפיסה כזאת, הבאה לידי ביטוי במצות הקהל, אפשר להגיע להגשמה מלאה של התורה אצל כל פרט ופרט, כפי שהדבר מתבטא בכתיבת ספר תורה. מתוך שתי מצוות אלה נגיע למילוי יעודו של ישראל בעולם, כממלכת כהנים וגוי קדוש, ויתקיים בנו "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".